

MONUMENTE TOMITANE DE ȘCOALĂ CONSTANTINOPOLITANĂ

RADU FLORESCU

Perioada secolelor 4—7 e.n. este caracterizată, între altele, de numărul relativ mare al tezaurelor de vase și podoabe din aur și argint. În cadrul acestor descoperiri, un loc important îl dețin vasele având forme de tradiție clasică și decor figural cu iconografie mitologică, imperială sau creștină. Cele mai numeroase sînt vasele cu decor figural cu iconografie mitologică sau simbolică de tradiție păgînă: ciclul dionisiac, divinitățile olimpiene și eroi, scene de vînătoare și pastorale, cortegiul lui Poseidon, efigiile¹. S-a observat încă de mult că această

¹ A. TEME ICONOGRAFICE: a. *Ciclul dionisiac* — cupa menadei, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch Leonid, *Byzantinische Antike*, Berlin u. Leipzig, Walter de Gruyter, 1929, p. 3 și 18—24, Beckwith John, *The Art of Constantinople*, London, Phaidon Press, 1961, p. 49, fig. 62. 2 și 3. Cele două căni de la Apahida, mormîntul lui Omharus. Muzeul național de istorie al R.S.R., București, Hampel Jozsef, *A regibb középkor (IV—X század) emlékei Magyar honban első resz*, Budapest, 1984, p. 37—41, pl. XXXIII—XXXVI; Burda Ștefan, *Tezaure de aur din România*, București, Ed. Meridiane, 1979, p. 72, nr. 55, fig. 98; Miclea Ion, Florescu Radu, *Daco-romanii*, București, Ed. Meridiane, 1980, fig. 777—778. 4. Cupa cu silen, Dumbarton Oaks Collection, Washington, D. C., *Handbook*, 1955, nr. 132; Beckwith, 1961, fig. 54. 5, 6 și 7. Platoul cu Oceanus și cele două cupe bacchice din tezaurul de la Mildenhall, British Museum, Toynbee J.M.C., *Art in Roman Britain*, London, Phaidon Press, 1963, nr. 106, fig. 115—116 și 117. 8. Oenochoea de la Tăuteu, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, Dumitrașcu Sever. *Tezaurul de la Tăuteu-Bihor*, Oradea, Muzeul Țării Crișurilor, 1973, p. 43, B, pl. XLV—LI, LVI—LXI. 9. Lanx din tezaurul de la Kaiseraugst, Römermuseum in Augst, Elveția, Laur-Belart R., *Der spätrömische Silberschatz von Kaiseraugst/Aargau*, Basel, Verwaltungskommission des Römermuseums in Augst, BL, 1963, nr. 3, fig. 9—10. b. *Divinități și eroi, în scene sau individualizați*: 10. amfora de la Conțești cu amazonomahia, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch 1929, nr. 11, p. 133, 11. Situla cu scene erotice de divinități, de la Conțești, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 12, p. 134. 13. Lanx de la Corbridge, Colecția ducelui de Northumberland, Toynbee, 1963, nr. 108, pl. 121.14. 14. Situla de la Curciu Mare, Kunsthistorisches Museum, Viena, Noll Rudolf, *Vom Altertum zum*

Mittelalter, Wien, Verlag Anton Schroll, 1974, nr. P1, pl. 57.15. Platoul lui Achille din tezaurul de la Kaiseraugst, Römermuseum in Augst, Laur-Belart, 1963, nr. 1, fig. 2—5. 16. Oenochoe de la Tăuteu, Muzeul Țării Crișurilor, Oradea, Dumitrașcu 1973, p. 29. A, pl. XXXIV—XLI. 17. Patera din tezaurul de la Pietroasele, Muzeul Național de Istorie al R.S.R., Odobescu Alexandru, *Tezaurul de la Pietroasele, Opere IV*, București, Ed. Academiei, 1976, 627—654. 18. Cupa cu Afrodita în cortul lui Anchise, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 3, p. 3 și 25—34; Beckwith, 1961, fig. 56. 19. Cupa cu Meleagru și Atlanta, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 1, p. 2 și 9—17; Beckwith, 1961, fig. 66. 20. Cupa cu Venus și Adonis, Cabinet des Medailles, Paris, Matzulewitsch, 1929, p. 51. 21. Cupa lui Hercule cu leul din Nemea, Paris, Cabinet des Medailles, Matzulewitsch, 1929, p. 52. 22. Cupa cu judecata Minervei, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, p. 54. 23. Cupa cu hrănirea șarpelui, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, p. 58. c. *Teme idilice*: 24. Cupa cu păstorul în mijlocul turmei, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 4, p. 4; Beckwith, 1961, fig. 53. 25. Animalele pășcînd, discul episcopului Paternus, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 6, p. 5; Beckwith, 1961, fig. 57. 26. Bol din tezaurul de la Mildenhall cu aceeași temă pe buză, British Museum, Londra, Toynbee, 1963, nr. 106; Bianchi-Bandinelli Ranuccio, Rome, *La fin du Monde antique*, Paris, Gallimard, 1970, fig. 196. 27. Platoul de la Conțești, cu două segmente cu aceeași temă pe buză, Matzulewitsch, 1929, nr. 13, p. 135 urm. (Motivul apare și pe registrele superioare ale celor două oenochoe de la Tăuteu, mai sus nr. 8 și 16). 28. Cupa cu calul pășcînd, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 4, p. 4. d. *Efigii*: 29. Capac de bol din tezaurul de la Mildenhall, British Museum, Londra, Toynbee, 1963, nr. 106, fig. 113. 30. Amfora de la Malaia Persepina, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 13, p. 7 și 107—108. 31. Vasul de la Homs, Louvre, Paris, Grabar André, *L'âge d'or de Justinien*, Paris, Gallimard, 1966, fig. 366—367. (precum și nr. de mai sus — 27, platoul de la Conțești; 26, bol de la Mildenhall; 25, discul episcopului Paternus). e. *Cortegiul lui Poseidon, sau al Venerei marine*: 32. Caseta căsătoriei lui Secundus și a Proiectei, British Museum, Londra, Bianchi-Bandinelli, 1970, fig. 92—93. 33. Cană cu reprezentarea unei nereide, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 8 p. 5; Beckwith, 1961, fig. 64. (de asemenea pe vasele de la nr. de mai sus: nr. 8, Tăuteu; 10, Conțești; 5, Mildenhall; 23. cupa cu hrănirea șarpelui). f. *Tema vinătorii*; de pe vasele de la nr. de mai sus: 8, Tăuteu; 10, Conțești; 27, Conțești; 29, Mildenhall; 9, Kaiseraugst). 34. Platoul cu orașul pe țărmul mării de la Kaiseraugst, Römermuseum in Augst, Aargau, Laur-Belart, 1963, nr. 2, fig. 6—8. g. *Tema pescuitului în Nil*: 35. Tigaie cu scene de pescuit, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 10, p. 6, 64—94; 36. Bazin cu reprezentarea Nilometrului, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, nr. 11, p. 6, 64—94; 37. Tigaie cu scenă de pescuit de la Cap Chénua, Louvre, Paris, Matzulewitsch, 1929, p. 8, 64—94; (precum și mai sus nr. 16, Tăuteu).

B. IMAGINI IMPERIALE: 38. Platoul lui Constantius II, Ermitage, Leningrad, Beckwith, 1961, fig. 6; 39. Missorium al împăratului Theodosius I, Madrid, Academia de la Historia, Beckwith, 1961, fig. 16.

C. IMAGINI CREȘTINE: 40—44. Tezaurul din Cipru — 40. Căsătoria lui David, Nicosia, Muzeul de antichități; 41. David în luptă cu un urs, ibidem; 43. David primește pe mesagerul lui Samuel, ibidem, Grabar, 1966, fig. 352—355, 354, 353; 44. David în luptă cu un leu, Metropolitan Museum, New York, Beckwith, 1961, fig. 68; 45. Bol cu sf. Sergiu sau Bacchus, British Museum, Londra, Beckwith, 1961, fig. 69; 46. Patena de la Stuma, Muzeul arheologic, Istanbul, Beckwith, 1961, fig. 58; 47. Patena de la Riha, Dumbarton Oaks Collection, Washington, D.C., Beckwith, 1961, fig. 59; 48. Tezaurul de la Traprain Law, National Museum of Antiquities of Scotland, Edinburgh, Toynbee, 1963, nr. 107, pl. 123; 49. Cupa cu cruce de la Sludka, Ermitage, Leningrad, Matzulewitsch, 1929, p. 81. (precum și nr. 25, discul lui Paternus, de mai sus).

D. MOTIVE SIMBOLICE ȘI DECORATIVE — a. Poligrame: 50. Bol godronat de la Mildenhall, British Museum, Londra, Toynbee, 1963, nr. 106, fig. 118; 51. Discul lui Euticius de la Kaiseraugst, Römermuseum in Augst, Aargau, Laur-Belart, 1963, nr. 5; 52. Cupă godronată de la Kaiseraugst, ibid., Laur-

tendință de reînviere a tematicii mitologice, precum și a manierei plastice naturaliste de tradiție clasică, elenistico-romană, constituie o tră-sătură caracteristică a orfevrăriei romane târzii — bizantine timpurii².

Problema atribuirii — origini — și, într-o anumită măsură, și aceea a datării acestor vase de metal prețios a constituit o preocupare permanentă a specialiștilor, formind adesea obiectul unor dezbateri controversate. Descoperiri recente³, mai ales din vestul Europei, permit reluarea discuției, prilejuind observații noi, de detalii, semnificative.

Vasele de metal prețios cu decor figural din sec. 4—7 ocupă o arie foarte întinsă, mergînd din Ural și pînă în Insulele britanice. Pe această arie se întîlnesc parțial două genuri de asemenea vase ușor de deosebit pe criterii atît tipologice cît și iconografice și stilistice: cele de tradiție romană și cele de tradiție sasanidă. O parte dintre vasele de tradiție romană pot fi cu siguranță atribuite unor centre de producție cunoscute, fie datorită ponsoanelor bizantine care garantau titlul metalului și care, totodată, datează vasele, fie datorită inscripțiilor de meșteri. În acest fel se delimitează un centru constantinopolitan, un centru la Naissus (Niș), un al treilea, cu multă probabilitate la

Belart, 1963, nr. 10, fig. 15; 53. Cupă godronată de la Kaiseraugst, ibid., Laur-Belart, 1963, nr. 12, fig. 26; 54. Platoul din tezaurul de la Pietroasa, Muzeul Național de Istorie al R.S.R., Odobescu, 1976, p. 89—218. b. *Palmetele descompuse geometric*: 55. Bol de la Traprain Law, National Museum of Antiquities of Scotland, Edinburgh, Toynbee, 1963, fig. 120, (mai sus nr. 51, Euticius, 9, Kaiseraugst; nr. 52, Pietroasa). c. *Caliciu de frunze de acant la baza sau pe gîtul vasului*: (8, Tăuteu; 16, Tăuteu; 29, Mildenhall; 30, Malaia Persecpina; 47, Traprain Law.) 56. Oenochoa de la Pietroasele, Muzeul Național de Istorie al R.S.R., București, Odobescu, 1976, p. 6—30. d. *Fond strigilat*: (51, Euticius; 56, Pietroasele; 53, Kaiseraugst; 49, Sludka; 28, Sludka; 26, Mildenhall). e. *Fond godronat*: (50, Mildenhall; 52, Kaiseraugst; 55, Traprain Law.) f. *vrejul de viță de vie*: (32, caseta Proiecte; 25, discul lui Paternus; 29, Mildenhall; 17, Pietroasa; 13, Corbridge) g. *Vrejul de acant cu cîrcei*: (11, Conțești; 30, Malaia Persecpina). h. *Acantul candelabru*: (2 și 3, Apahida; 8, Tăuteu, 31, Homs). i. *Ramura de laur geometrizată*: (50, Mildenhall; 32, caseta Proiectei; 31. Vasul de la Homs; 40, Cipru). j. *Ghirlanda de aur și de granate*: (8, Tăuteu; 10, Conțești) k. *Registru de „rais de coeur”*: (5, Mildenhall; 8, Tăuteu; 29, Mildenhall). l. *Friză de frunze de acant palmetizat*: (15, Kaiseraugst; 24, cupa cu păstorul). m. *Torul de lauri*: 10, Conțești; 14, Curciu Mare; 16, Tăuteu; 47, Traprain Law). n. *Șirul de perle mari*: (5, 6 și 7, Mildenhall; 10, Conțești; 26, Mildenhall; 47, Traprain Law; 51, Euticius; 54, Pietroasa; 56, Pietroasa). o. *Șirul de perle mici*: (11, Conțești; 13, Corbridge; 15, Kaiseraugst; 17, Pietroasa; 24, Cupa cu păstorul; 54, Pietroasa). p. *Ove*: (8, Tăuteu; 10, Conțești). q. *Perle și olive*: (29, Mildenhall; 27, Conțești). r. *Șirul de cochilii*: (5, Mildenhall; 15, Kaiseraugst). s. *Unda fugătoare*: (9, Kaiseraugst; 27, Conțești; 29, Mildenhall; 34, Kaiseraugst; 45, Cipru). t. *Motive geometrice*: (9, Kaiseraugst; 27, Conțești; 34, Kaiseraugst; 45, Cipru); 57. Platou sau capac de la Kaiseraugst, Römermuseum in Augst, Aargau, Laur-Belart, 1963, nr. 9.

În continuare, toate referințele la monumentele citate mai sus se vor face prin trimitere la poziția din clasificarea stabilită în această notă.

² Matzulewitsch, op. cit., p. 121, 122.

³ Tezaurele de la Kaiseraugst (Laur-Belart, 1963), Mildenhall (Toynbee, 1963, nr. 106) și Traprain Law (id., 107).

Tesalonic⁴, în sfârșit al patrulea probabil la Ephesus⁵. Tradiția cercetării de istoria artei migratorilor, vorbește și despre un centru nord-pontic⁶, situat în Crimeea și căruia îi atribuie o serie de vase găsite mai ales în asocieri cu podoabe prețioase realizate în tehnica *cloisonné* și *cabochon*, de tradiție iraniană. Argumentul nu pare pertinent dacă ținem seama, pe de o parte, că folosirea tehnicilor amintite pentru bijuterii, arme de paradă și podoabe harnașament apare în Imperiul roman încă din vremea tetrarhiei, iar pe de alta că vase de metal prețios cu decor figurat, cu ponsoane din Bizanț, se întâlnesc pînă la limitele Europei, în zona dintre Volga superioară și Ural⁷.

Stilistic tot grupul de obiecte de care este vorba se poate împărți în două subgrupe. Prima, caracterizată de forme agitate ; cu profile accidentate, curbură polilobate, unghiulare, cu decupaje adânci, buze puternic profilate ; încărcate decorativ : suprafața împărțită în mai multe registre, fiecare putînd comporta mai multe zone diferite ca motive și compoziție, restringerea emblemei cu decor figural la o zonă centrală relativ mică, varietatea mare de motive — geometrice, florale, figurale ; preferința pentru anumite motive — strigilarea, canelarea, poligramele, vrejul, vița de vie, palmetele din caneluri complementare, pelta profilată ; în sfârșit motivele figurale prelucrate în relief jos, cele mai adesea plat, cu detaliile gravate adînc și cu fond de niello poate fi atribuită centrului de la Naissus, așa cum piesele din tezaurul de la Kaiseraugst, îndeosebi tava Ariadnei și platoul lui Euticius o demonstrează. Acestui centru i se atașază tezaurul de la Pietroasele, cupele godronate de la Mildenhall și Traprain Law, tava (lanx) de la Corbridge, precum și tezaurul de la Șimleul Silvaniei⁸.

Cel de-al doilea subgrup este caracterizat de forme mai simple și mai calme, între care domină platourile de mărimi diferite, predominarea zonelor figurative asupra celor decorative și compozițiile aerișite care nu se feresc de mari suprafețe goale ci le folosesc pentru a scoate în evidență compozițiile figurale, în sfârșit, realizarea compozițiilor figurate în relief diferențiat cu efecte de perspectivă și racursiu, după tradiția plasticii antice. Între motivele decorative folosite — aproape exclusiv drept chenare mărginind sau despărțind registrele cu compoziții figurative — sînt frecvente abacele perlate — pe care le regăsim și în primul grup —, zonele înguste de frunze — palemete, laur, acant —, în sfârșit vrejul spiral sinusoid cu frunze și rozete⁹. Elementul cel mai important în cadrul acestui grup îl constituie, evident, compozițiile figurale. Analiza stilului acestora desprinde mai multe tendințe. În general, apare mai mult sau mai puțin accentuată o anumită

⁴ Laur-Belart, 1963, nr. 1 și 5.

⁵ Toynbee, 1963, nr. 108 — simplă supoziție ; tratarea plată a reliefului o apropie, mai de grabă, de lanx cu reprezentarea lui Dionisos și a Ariadnei de la Kaiseraugst, Laur-Belart, nr. 3.

⁶ Matzulewitsch, 1929, 123.

⁷ Id., *ibid.*, 2—8.

⁸ cf. și n. 1, punctele C.a., b., d., e., f. precum și o.

⁹ cf. n. 1, p. C. n., o., g., j., l., m.

neînțelegere a organicității anatomice și a raporturilor spațiale care generează mici greșeli în redarea racursiurilor și a efectelor de perspectivă — este așa cum sublinia J.M.C. Toynbee¹⁰, o trăsătură specifică plasticii și mai ales orfevrăriei romane târzii. Apoi, abstracție făcînd de trăsătura mai sus amintită, o diferență în proporționarea siluetelor personajelor reprezentate: mai zvelte și mai suple în primul interval al perioadei — sec. 4 — prima jumătate a sec. 5 — mai scunde și mai robuste în cel de al doilea¹¹.

Alte diferențe de detaliu însă nu pot fi astfel generalizate și discriminează grupuri de monumente care ar putea fi, eventual produse de centre deosebite, sau numai de *mîini*, de maeștri deosebiți din cadrul aceluiași centru. Ținînd seama de aceste considerente, propunem să desemnăm tot acest grup sub denumirea de centrul constantinopolitan, înțelegînd prin aceasta faptul că — admițînd existența mai multor ateliere, răspîndite în tot răsăritul Mediteranei — toate aceste centre sînt subordonate celui imperial de la Constantinopol, care elaborează modelele și impune modele, prin urmare și stilurile. În cadrul centrului constantinopolitan, se detașează un grup caracterizat de o serie de trăsături comune: cu o singură excepție, este vorba de vase înalte — amfore, situle, oenochoe — decorate cu unul sau mai multe registre de compoziții figurale continui, despărțite sau mărginite de chenare înguste vegetale sau perlate. Motivele figurale se înscriu într-un repertoriu destul de vast — scene dionisiace, isprăvi ale eroilor, scene erotice, divinități, cortegiul marin, scene de vînătoare și pastorale. Dintre motivele decorative, se distinge imbricația de frunze de acant, care în două cazuri îmbracă gîtul unor vase. În rest, simple chenare din segmente de coroană — sau ghirlandă — de lauri, cu sau fără bace, alter-nînd, separă sau mărginesc registrele cu decor figural¹². În cadrul acestui grup, deși aparent se distinge o relativ mare varietate stilistică, apar o serie de trăsături comune: patternuri iconografice¹³, stîngăcii în tratarea raccourci-ului, o incoerență organică a anatomiei mai accentuată sau mai atenuată, dar totdeauna prezentă¹⁴. În acest grup intră tezaurele de la Conțești, Apahida, Tăuteu, Curciu Mare, însumînd opt vase. Dintre acestea unul, și anume amfora de la Conțești

¹⁰ op. cit., nr. 106, p. 170.

¹¹ Spre exemplu, diferența dintre figurile de pe tezaurul de la Mildenhall — Toynbee, 1963, nr. 106, — față de cupele din sec. 6—7 de la Ermitage — Matzulewitsch 1929, p. 2—8, nr. 1, 2, 3, 4, 8, 10, 14.

¹² Cf. n. 1., par. C.

¹³ De exemplu, gestul satirului care însoțește menada cu crotale de pe oenochoea de la Apahida cu cel al luptătorului grec care se apără cu blamida înfășurată pe braț de securea amazonei; este încă mai semnificativ felul în care atît atitudinile și mișcările menadelor de pe oenochoea de la Tăuteu cît și ale celor de pe cea de la Apahida se regăsesc — ca modele — pe cele două cupe și pe platoul cu scene bacchice de la Mildenhall; de reținut și raccourci-ul neizbutit, cu toracele de față pe picioarele din profil, atît la personajele de pe oenochoea de la Tăuteu cît și la cele de pe vasul de la Apahida.

¹⁴ Același raccourci neizbutit, deși mai puțin caracterizat, apare și pe amfora de la Conțești, precum și pe situlă, dar nu la toate personajele reprezentate.

prezintă asemănări surprinzătoare cu trei monumente de piatră decorate cu reliefuri descoperite la Tomis. Este vorba de trei reliefuri, două frize reprezentând amazonomahia și eroși la vînătoare, din Muzeul de istorie națională și arheologie Constanța (fig. 1) și o stelă votivă din vremea împăratului Gordian cu reprezentarea, în cîmpul superior al cortegiului bacchic cu coribanți (Fig. 2). Cele trei reliefuri prezintă asemănări importante între ele atît din punct de vedere al patternurilor iconografice — d.e. figurile rotunde, văzute din față, la erosul călare din stînga și ale amazoanelor căzute și a celei călare din dreapta — din „amazonomahie“ și la Dionisos și coribantul din dreapta, din relieful stelei votive — anatomia picioarelor fandate și depărtate de la luptătorul grec din amazonomahie cu coribatul din dreapta, de pe stela votivă, figura coribantului din stînga cu aceea a luptătorului grec din stînga ș.a. Dar ceea ce accentuează asemănarea, arătînd că este vorba de unul și același atelier, este faptul că ambele frize sînt mărginite sus de un chenar din segmente de coroană de lauri cu segmente de tor cu imbricații¹⁵. Este vorba de un atelier în care, deși nu au fost uitate bunele tradiții clasice ale raccourci-ului, dar nu mai erau cunoscute tehnicile necesare pentru a-l realiza. De asemenea este ușor de sesizat faptul că, dacă atelierul dispunea de un model — sau mai de grabă de un set de modele — pentru scene animate de bătlăie și de vînătoare, maeștrii care-l compuneau nu mai știau să deseneze și să modeleze anatomii coerente, care să nu-și piardă organicitatea în mișcare. În schimb, o serie de elemente de detaliu — cum este chenarul din segmente de ghirlandă de lauri și de imbricații, sau tipul de arbore —, adevărate clișee, sînt întîlnite frecvent în creațiile sale, ca și cum ar fi reproduse cu șablonul. Amazonomahia de pe amfora de la Conțești¹⁶ (Fig. 3), diferă atît din punct de vedere al compoziției — cu mai puțină continuitate, fărîmînd scena în grupuri de cîte doi antagoniști, despărțiți de cîte un arbore — cît și al iconografiei — luptătorii sînt atît împlătoșați cît și goi — dar patternurile iconografice sînt asemănătoare — d.e. luptătorul gol, cu spatele, de la Conțești și cel din centrul frizei de la Constanța, deși opuși ca punct de vedere, sînt aproape identici ca mișcare și mai ales la fel de incoerenți ca anatomie. În sfîrșit, friza de pe amfora de la Conțești este mărginită jos de un registru îngust întrutotul asemănător cu chenarul superior al frizelor tomitane. Dar chenarul din segmente de coroană de laur și de imbricații se regăsește și pe unul dintre vasele de la Tăuteu¹⁷ și anume des-

¹⁵ Pentru „amazonomahie“ cf. Bordenache Gabriella, *Sculture greche e romane del Museo Nazionale di Antichità di Bucarest. I. Statue e rilievi di culto. Elementi architettonici e decorativi*, București, Ed. Academiei, 1969, nr.; vînătoare erosiilor — Muzeul de arheologie Constanța, Constanța. Sfatul Popular al Regiunii Dobrogea, f.d., nr. CXXIV, p. 80; stela votivă — Bordenache, *op. cit.*, nr. 113.

¹⁶ Cf. n. 1, p. A.b. 10.

¹⁷ Cf. n., p. A.a. 3.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

părțind registrul inferior decorat cu nereide călări pe monștri marini — din nou asemănător cu registrul inferior al amforei de la Conțești — de fundul conic al vasului pe care apare un decor de frunze lanceolate verticale. (Fig. 4). De remarcat că pe registrul median al vasului de la Tăuteu apare cortegiul bacchic — în care patternul iconografic al lui Dionisos, tânăr, nud, ușor fandat spre dreapta și rezemat în tîrs¹⁸, este foarte asemănător cu acela, mai stîngaci realizat, al lui Dionisos central de pe stela votivă de la Constanța, iar pe cel superior apare tema animalelor în peisaj de stînci și vegetație sălbatică, apropiată de aceea a vînătorii din registrul superior al amforei de la Conțești, și asemănătoare cu aceea a animalelor în peisaj de pe două din segmentele buzei marelui platou de la Conțești¹⁹. Pe gîtul aceluiași vas de la Tăuteu apare motivul decorativ al acantului candelabru, alternînd cu acela al frunzelor împletite din care se desprind cîrcei involutați cu rozete în centru, amintind foarte de aproape volutele și rozetele frizelor chenar de pe situla de la Conțești. Acanțul candelabru cu volute se regăsește pe oenochoea de la Apahida, pe care, ca temă iconografică principală — și unică — apare tot cortegiul bacchic. De remarcat că proporțiile figurilor de satiri și menade, precum și stilizarea grosolană

¹⁸ Dumitrașcu, 1973, fig. 2, pl. LVII — unde este identificat cu Apollo.

¹⁹ Matzulewitsch, 1929, p. 135—136, nr. 13.

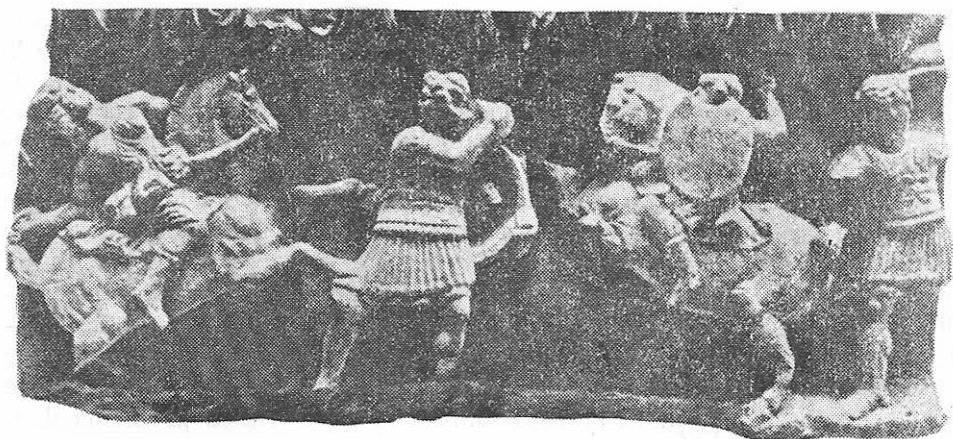

Fig. 5

a membrilor este foarte apropiată atât pe vasul de la Tăuteu cât și pe cel de Apahida, iar stîngăcia raccourci-ului ca și incoerența organică a anatomiilor sînt asemănătoare atât la Conțești și Tăuteu, cât și la Apahida. Este caracteristică din acest punct de vedere torsiunea nefirească a corpurilor cu toracele văzute din față pe picioare și bazine văzute din profil.

La Tăuteu însă au fost descoperite două vase. Cel de-al doilea ²⁰ — primul în ordinea publicării — are la bază și pe gît cite un caliciu de frunze de acant. Registrul inferior, decorat cu motive marine — eventual tema pescuitului — este despărțit de cel median, decorat cu figuri de divinități și eroi, cu atributele lor, de o brățară din coroană de laur stilizată în imbricații rombice. Tipul acesta de chenar poate fi regăsit pe situla de la Curciu Mare. În schimb, atât tema registrului median, analoagă cu aceea a situlei de la Conțești, cât și aceea a registrului inferior, analoagă cu aceea a registrului inferior de pe amfora de la Conțești, trimit către aceste monumente. Așadar coeziunea acestui grup de monumente sumptuare pare foarte probabilă. În acest context, personul constantinopolitan al situlei de la Curciu Mare, apare ca revelatoare. Întregul grup ar fi așadar creația a unui atelier constantinopolitan. Acest atelier era în raporturi destul de strînse cu altul, de data aceasta de sculptori în marmură, activ încă din a două jumătate a sec. 3 e. n., cu care avea în comun nu numai caiete de modele ci și patternuri iconografice și decorative. Un argument în plus pentru această atribuire, dar și un fapt de natură să arunce o lumină nouă asupra relațiilor artistice din bazinele de răsărit al Mediteranei, este acela că atât amazonomahia de la Conțești cât și aceea de la Tomis prezintă asemănări concludente cu aceea de pe friza templului zeiței Artemis Leucophriene de la Magnesia pe

²⁰ Cf. n. 1., p. A.b. 13.

Meandru²¹. (Fig. 5). Este suficient să fie comparate figura hoplitului din dreapta frizei tomitane cu cea a hoplitului al doilea de pe friza de la Magnesia²², sau cele ale luptătorului nud precedind primul hoplit, de la Magnesia²³, cu cea a hoplitului din stînga de la Tomis, caracterizate de aceeași poză și de aceeași neorganicitate a mișcării, de același convenționalism al drapajului tunicii, țeapăn și stereotip, în primul caz, pentru a sesiza faptul că friza tomitană a cunoscut modelele celei de la Magnesia, reproducîndu-le cu un coeficient de provincialism mai accentuat.

Se poate așa dar, cu o probabilitate convenabilă atribui atît reliefurile de piatră de la Tomis de care a fost vorba, unui atelier constantinopolitan din sec. 3, cit și cele opt vase de argint unui atelier de orfevru de la Constantinopol din sec. 4, diferit dar raportabil într-un fel oarecare la primul. În această lumină se poate ridica problema dacă nu cumva calea pe care cele opt vase amintite au ajuns în zona carpatică nu a avut drept obligatorie etapă Tomisul bizantin.

TOMITANISCHE MONUMENTE KONSTANTINOPOLITANISCHER SCHULE

RADU FLORESCU

Zusammenfassung

Der Zeitabschnitt der Jh. 4—7 u.Z. ist auch durch eine relativ grosse Anzahl der Horte von Gold- und Silbergefässen und Schmuckstücken gekennzeichnet. Der Grossteil der Gefässe sind mit Figuren verziert, die aus der mythologischen Ikonographie stammen. Die Frage ihrer Abstammung und diejenige der Datierung dieser Edelmetallgefässe hat ständig die Aufmerksamkeit der Wissenschaftler beansprucht. Neuere Funde erlaubten dem Verfasser die Wiederaufnahme der Diskussion, neue, detaillierte, kennzeichnende Beobachtungen veranlassend. Edelmetallgefässe römischer Tradition werden besprochen, die stilistisch in zwei Untergruppen eingeteilt werden. Es wird vorgeschlagen, die Gruppe als *konstantinopolitanisches Zentrum* zu bezeichnen. Dann werden Analogien zwischen der Verzierung von acht Silbergefässen aus rumänischen Horten und der Reliefverzierung einiger in Tomis aufgefundener Steindenkmäler angeführt.

Als Schlussfolgerung wird geäussert, das die Steinreliefs von Tomis einer konstantinopolitanischen Werkstatt aus dem 3. Jh. und die acht angeführten Silbergefässe einer Edelmetallschmiedewerkstatt von Konstantinopel aus dem 4. Jh. u.Z., verschieden, aber mit der ersten in einem gewissen Verhältnis stehend, zugeschrieben werden können. Unter diesen Umständen stellt sich die Frage, ob die acht Gefässe nicht durch das byzantinische Tomis in den karpatischen Raum gelangten.

²¹ Charbonneauux Jean, *La Sculpture Grecque et Romaine au Musée du Louvre*, Paris, Editions des Musées Nationaux, 1963, nr. 2881.

²² Charbonneauux, 1963, fig. p. 107.

²³ Id. *ibid.*, fig. p. 106.